

A BODROGSZERDAHELYI HONFOGLALÁSKORI TEMETŐ

A bodrogszerdahelyi (Streda nad Bodrokom) temető anyagát először kandidátusi disszertációmban dolgoztam fel.¹ A temető ásatása 1937-ben kezdődött meg,² majd 1941-ben fejeződött be.³ Az 1937-es ásatás anyaga Prágában van, az 1941. évi ásatásé pedig Budapesten, a Magyar Nemzeti Múzeumban. A harmadik sír tarsolyát László Gyula már közölte⁴, annak rekonstrukciójával együtt.

A cseh kutatók a temetőnek csak két, bár leggazdagabb sírját tárták fel. A részemre feldolgozás céljából elküldött felvétel alapján (*I. t.*) a következő tárgyakat ismerem: Valószínűleg lószerszámról való rozettaszerű pityék, összesen 16 db, két palmettából álló szív alakú díszű szügyelőveret, hasonló kisebb, közepen lyukkal; egy teljes és egy nagyobb, de törött phalera, három, illetve négy forgó griff-fejjel, és egy törött, kónikus dísz, valószínűleg csótár része. A többi veret valószínűleg övhöz tartozott. Ezek a következők: 4 db függesztőfüles veret; két nagyobb palmettalevélből álló füles veret (szegeccsel, törött); kettőskarikájú csat pecek nélkül; palmettás díszű szíjvég (?) töredéke, amelyen két szegecslyuk van; két apró veret, az egyik szakállas férfiarcot mintáz; 16 db sima pityke és végül egy keskeny palmettadíszes szíjvég.

Négy levél alakú veret, négy rombusz alakú pityke, három kisebb levél alakú pityke, két liliumra vagy kiterjesztett szárnyú madárra emlékeztető veret, három kicsi szíjvég alakú veret, két olyan veret, amelyen felül háromlevelű virág és ez alatt két karika van; egy kis lapos lyukas félgömbre emlékeztető dísz, egy nagyobb négyszirmú virágot mutató veret, három gyöngykeretes szív alakú veret, az egyik füles; három darab növényi díszes veret, melyeknek alakja az előbbi két lilium alakú veretre emlékeztet; két olyan veret, ahol fogazott dísz felett három levél áll külön-külön, három nagyobb téglalap alakú veret közepén egy palmettával; egy egészen kis méretű kopott kisszíjvég, három mélyített növényi díszű szíj-

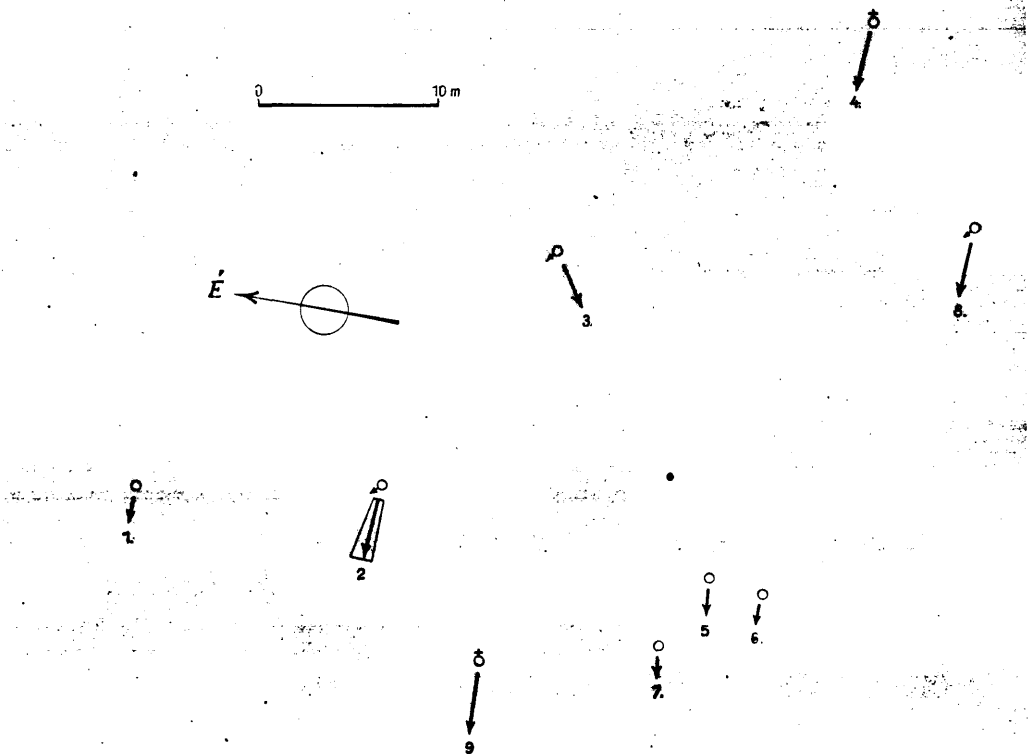
¹ Эрдею И., Венгры в Левеции. (Ленинград 1959.) 56—70. kézirati oldalak.

² Neustupný J. vezetésével 2 sírt tártak fel, közlésük azonban még nem történt meg, így csak egyes leletek felvételeit ismerem. L. még: Перв. обытная история Чехословакии. Путеводитель выставки Нац. Музея в Праге. 1958. XXXII. A tárgyak egy részének fényképével. A leletek újabb említése: A Közép-Dunamedence magyar honfoglalás- és kora Árpád-kori sírleletei (1962.) 916. Utal még rájuk Eisner J. is: Predhistorický výskum na Slovensku a v Zakarpatskej Ukrajine v rokoch 1918 až 1938. Sborník Museálnej Slov. Spol. XXXVIII—XLIII. (Turčianské Sv. Martin 1944—48.) 39.

³ Fettič Nándor, László Gyula, Méri István és Malán Mihály ásatása. (Leltári számok: 10. 1941.)

⁴ László Gy., A honfoglaló magyar nép élete. Budapest, 1944. 152 és 436.

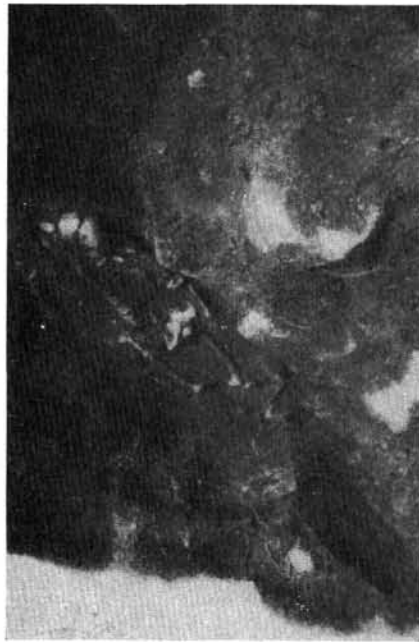
A BODROGSZERDAHELYI HONFOGLALÁSKORI TEMETŐ
(STREDA NAD BODROKOM)

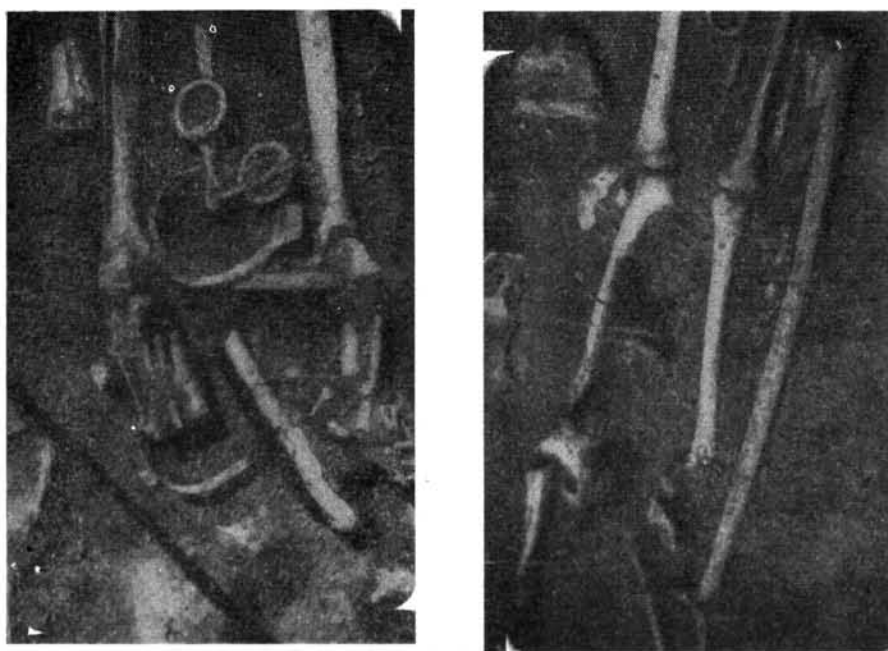
5. kép. A bodrogszerdahelyi (Streda nad Bodrokom) honfoglaláskori temető

vég és végül még két olyan veret, amelyek az előző tábla füles függesztő vereteire emlékeztetnek; hasonló, volutás növényi dísszel, de fül nélkül. (A fénykép a prágai kiállítási vitrinről készült.) Van még a leletek között egy hullámdíszes, kétfülű agyagedény, valamint ólomgomb, íjcsontok és egy vaszabla is.

Közvetlenül az 1937-es ásátásokhoz csatlakozik az 1941-ben feltárt *első sír*, egy gyermek sírja. (6. és 9. kép.) A sírgödör ovális alakú, amely le volt fedve kisebb-nagyobb kövekkel, úgy hogy pl. a bal oldalon a kövek mérete a váz felé fokozatosan csökkent. A csontváz 80 cm mélyen feküdt a hátán, kinyújtott végtagokkal, fejfelé Ny felé, arccal DK felé fordulva. A medencecsontok helyén feküdt az alsó állkapocs, körülötte néhány borda. A rendetlenséget rágcsálók okozták. Állatcsontokat találtak a bordák fe-

6. kép. Asatási sírfényképek, 2—4. sír

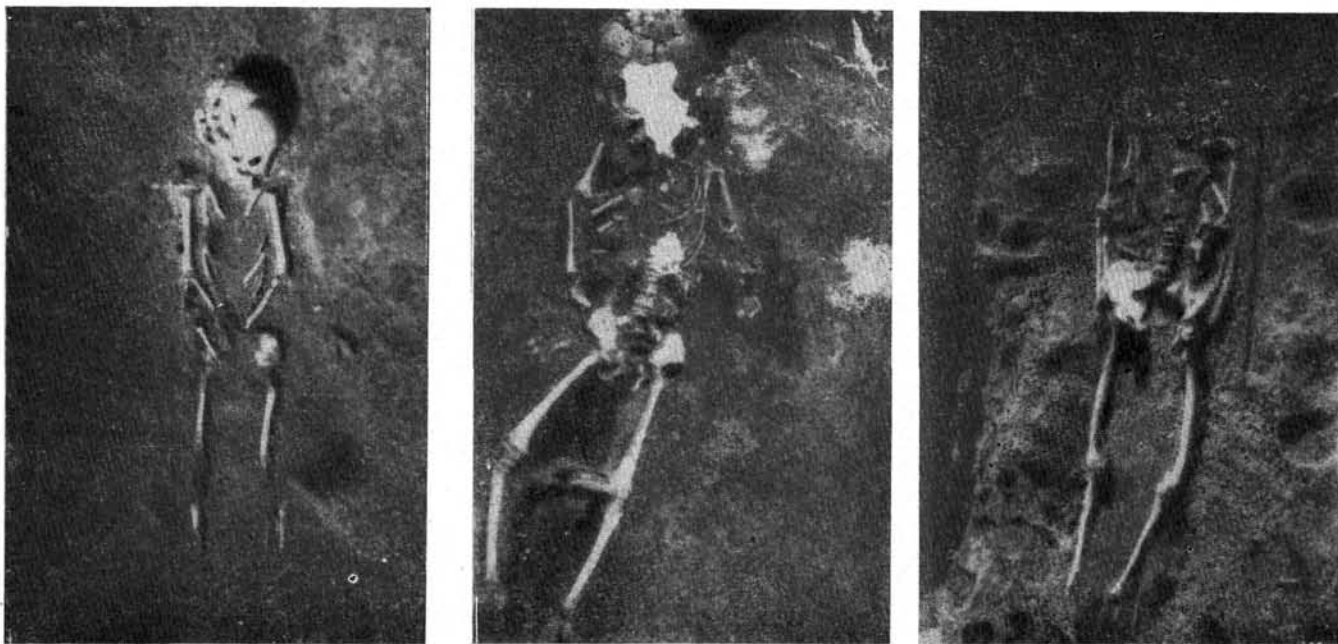
7. kép. Ásatási sírfényképek, a 3. sír részletei

lett, azoknál 5 cm-rel magasabban és a sír szegélyköveinél 12—15 cm-rel magasabban, mint a sírfenek. Ezek közül a csontok közül a vázzal csak azok egyidejűek, amelyeket a rajzon vonalkázással jelöltek meg, a többiek egy őskori telep maradványaiból erednek. Ebből származik a sírban talált obszidiántöredék is.

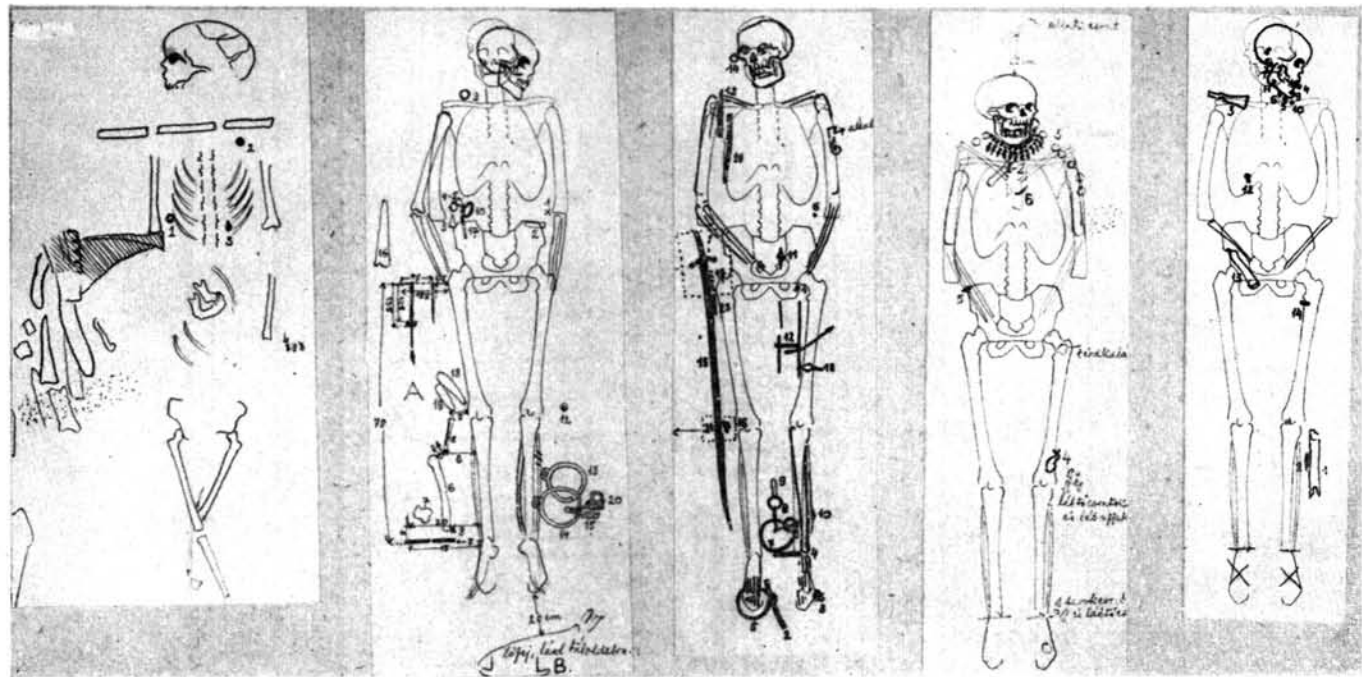
A sírban volt még egy kerek, barázdált, kékeszöld színű pasztyagöngyszem és egy másik üvegpasztyagöngy töredéke is (IV. t. 10).

A második sír felett rendetlenül több nagy kő feküdt, alattuk még több apró kő következett földdel keverten, 24—40 cm-es réteget képezve egészen a csontvázig (6. és 9. kép). Közöttük őskori cserepek és csontok. 77 cm mélyen feküdt egy férfiváz, kinyújtott végtagokkal, fejjel Ny felé. A sír szélessége 59—92 cm, hossza 240 cm volt. (A sír fejrésznél levő tűzhelymaradvány, szintén az említett őskori telepből való volt.) 20 cm-re a lábfejektől, 15 cm-rel magasabban mint a sírfenek, feküdtek a lócsontok: koponya és négy láb. A sírban az alábbi tárgyakat találták: Kettétört vaspánt a tegez vasalásából, csontlemezzel. A vaspánt töredékének egyik vége háromszöges kiképzésű. A második töredék mellett még egy vastöredéket találtak, valószínűleg a szemközi vasalás része lehetett.

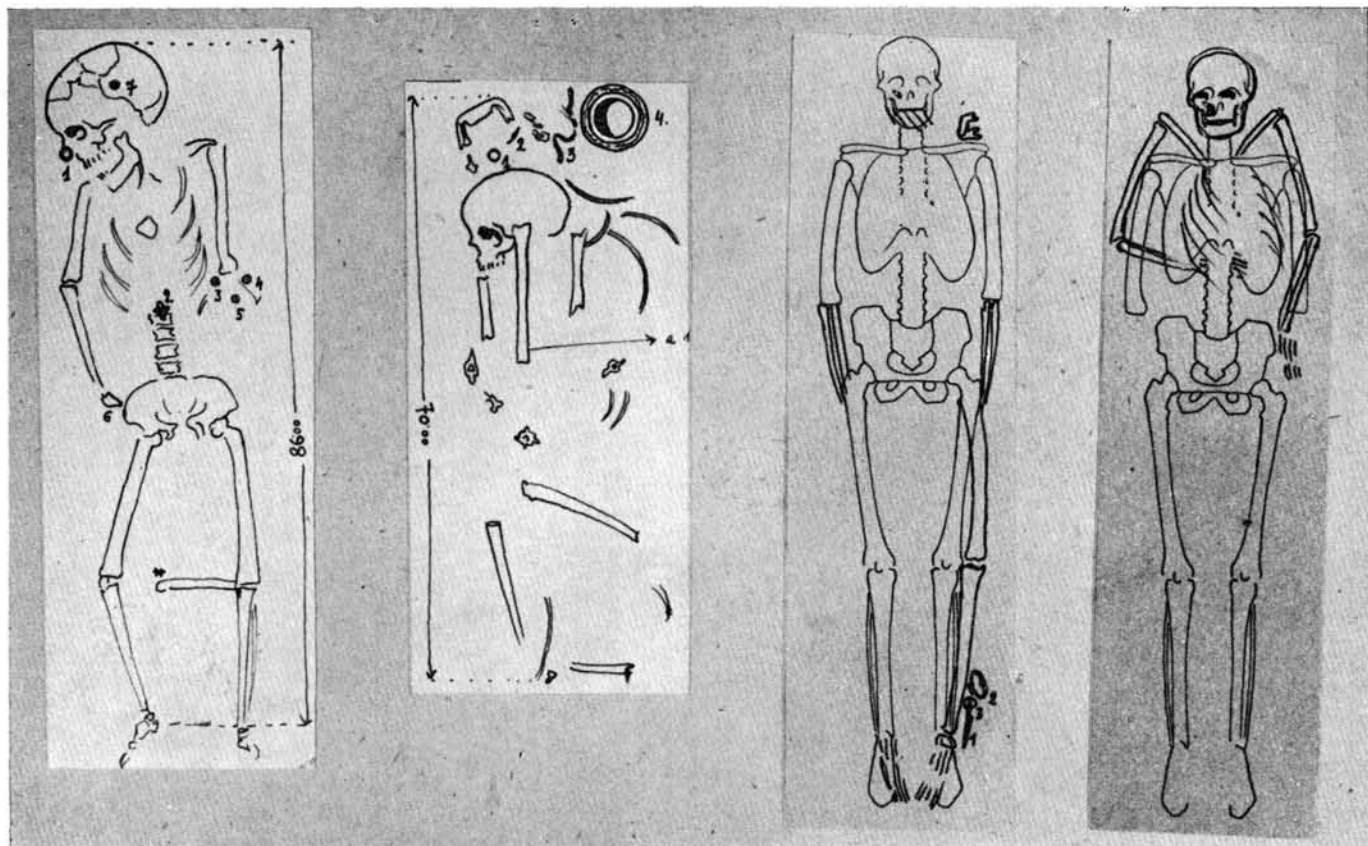
A tegeznek még további pántjai is megmaradtak, részben famaradványokkal és szegecsekkel, összesen még 12 töredék (VI. t. 3). Megmaradt a tegez akasztóhorga is. Nyolc lapos vasnyílhegy volt csak a tegezben (IV. t.

8. kép. Asatási sírfényképek, 5—6. és 8. sír

9. kép. Sírrajzok, 1—5. sír

10. kép. Sírrajzok, 6—9. sír

5—8). Szintén a második sírban volt még két kovakődarab (IV. t. 4), megtalálták a hozzájuk tartozó kettétörött csiholóvasat is (IV. t. 3).

A halott lovának felszereléséből megmaradt néhány tárgy, így a két vaskengyel, a vaszabla és egy szögletes vascsat (VII. t. 6—8). Találtak még egy egyélű vaskést, ezenkívül egy ismeretlen rendeltetésű átfúrt kis csontgolyót (IV. t. 9) és két nyitott bronzkarikát is (IV. t. 1).

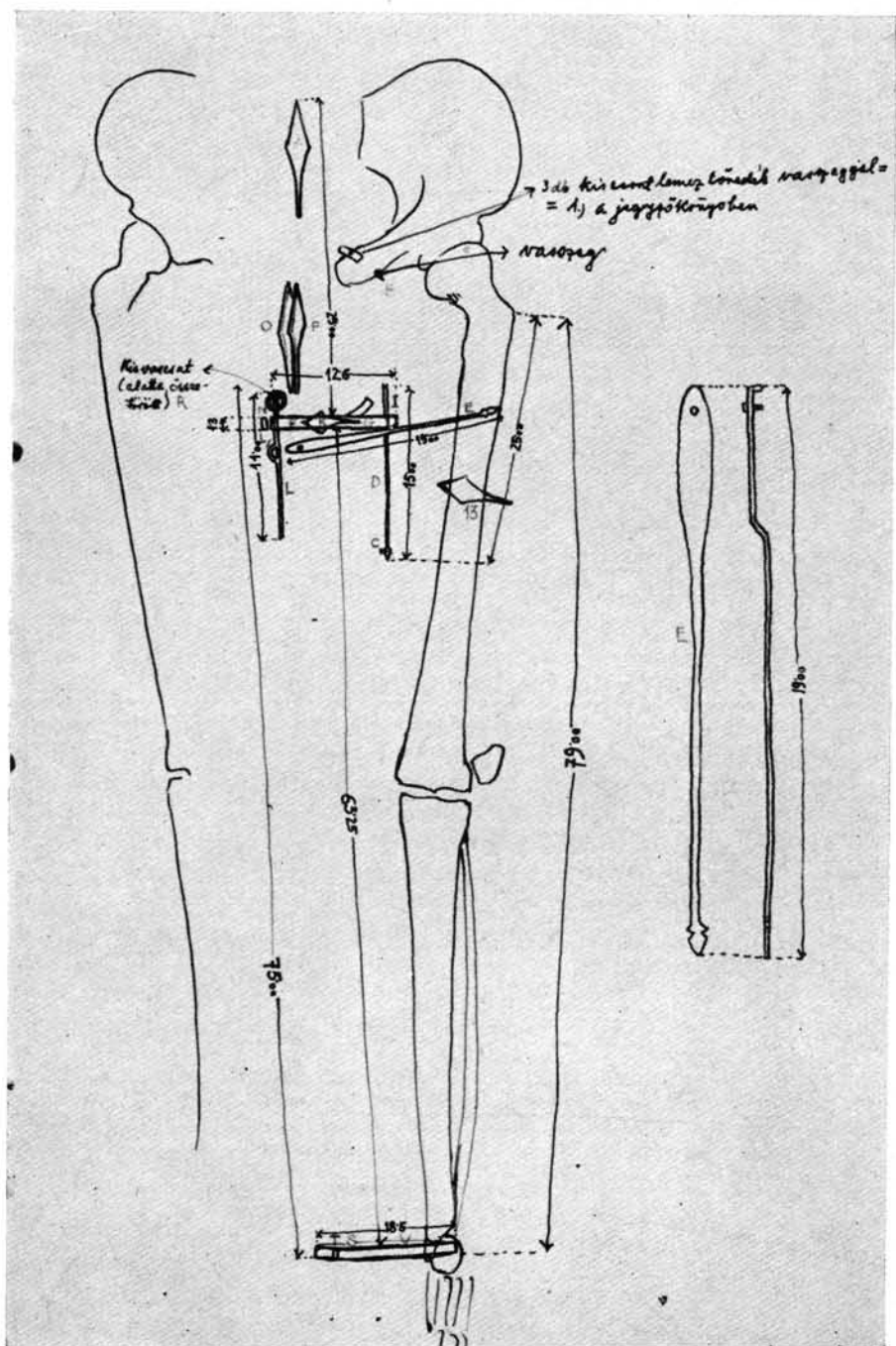
A *harmadik sír* gödrét sziklába vágták bele. Férfi csontváza feküdt benne, fejfelé DNY-ra, kinyújtott lábakkal, kezeivel a combcsontokon (6, 7. és 9. kép). A vázat földdel keverten apró kövek borították 30 cm-es rétegben, 10 cm-re a csontok felett. A sírban az alábbi tárgyakat találták: új csontlemezei apró töredékekben (VI. t. 2) (10 töredék), 5 rombusz alakú vasnyílhegy, töredékesen (III. t. 1—5). Több, tegezvasalásból származó, lapos vastöredék (14 db) és vasszegek (V. t.). Valószínűleg a tegezhez tartozott egy lapos vaskarika is. A halott szablyájának tokjából (a szablya része a múzeumban) megmaradt némi famaradvány, ezenkívül a hüvely egyik szegeccsel függesztőfüle (VIII. t. 1) és a szablya keresztvasának egyes töredékei (V. t.). Találtak még két egyélű vaskést. (Már csak az egyik van meg) (VIII. t. 2). Megmaradt a csiholóvas, egy kovakő és a fenőkő is (V. t.). Előkerült egy ismeretlen rendeltetésű, bronzdrótból készült karika, ami hajkarika lehetett. Lófelszereléshez tartozott a két körte formájú vaskengyel, a vaszabla és valószínűleg a szögletes vascsat is (VII. t. 2—5).

A vastárgyakon kívül igen érdekesek a különböző öntött bronztárgyak, amelyek egy díszes bőrtarsolyról származnak (12. kép a), így a szalagdíszes nagyszíjvég, hátán 3 szegeccsel, 8 db szíjveret, három-három szegeccsel; ezenkívül van még egy hasonló veret, de díszítés nélkül (?). Az egyik bronzveret állatfej formájúra van kiképezve, hátul szintén három szegeccsel. A nagy négyszögletes vereten palmettás dísz látható, hátlapjára vasrozda tapad. 8 szegeccsel volt felerősítve. Az egyetlen ezüstvereten szintén palmettadísz láthatunk, három szegeccsel volt felerősítve. A tarsoly szíjához még egy bronzbújtató tartozott (II. t.).

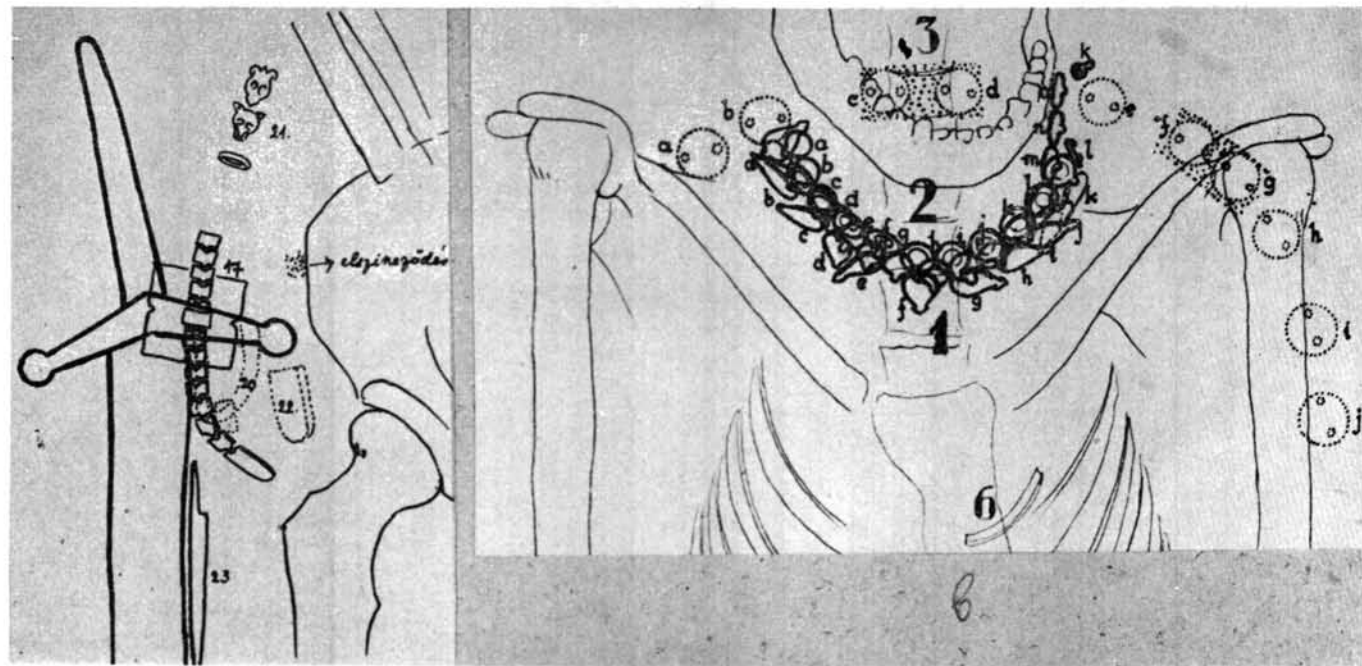
A *negyedik sírt*, ugyanúgy, mint az összes előzőt, kövek borították. Körülötte szintén egy őskori tűzhely maradványait találták meg. A sírban női csontváz feküdt, lábai kinyújtva, kezeivel a combjain (6. és 9. kép). A bal alsókar csontjai a koponya felett voltak közvetlenül, valószínűleg rágcsálók hurcolták el oda. 25 cm-re a koponyától valamilyen állatcsont feküdt. A bal térdnél kb. 8—10 cm-rel feljebb, feküdtek a bal kézfej csontjai. A koponya felett találtak két emberi fogat. A halott lábfejei már nem voltak meg. A sír tárgyi leletei a következők: törött fülű, öntött bronzpityke (VIII. t. 4), 12 db szív alakú ezüstveret (12. kép b), (öntött ezüstveretek, a közepe mindegyiknek aranyozott) szív alakú, vékony ezüstszalag, mindkét végén két kis lyukkal (IV. t. 11). Ezenkívül még kétféle vastagságú ezüstlemezek töredékei és némi szövet és bőrmaradványok voltak a sírban.

Az 5. sírban 72 cm mélyen feküdt egy gyermek csontváza, fejfelé NY felé (8—9. kép). A lábai ki voltak nyújtva, kezei a medencecsonton feküdtek. A sírgödör felett feküdt 20—25 cm-rel magasabban mint maga a csontváz, néhány közepes nagyságú kő.

A csontváz lábfejeit az 1937-es ásatáskor vágták le. A sír mellékletei voltak: egy vas harci fokos, nyelének maradványaival (III. t. 7), öntött bronzpityke (VIII. t. 5), három fekete és egy piros, és 8 db fekete alapon

11. kép. A 3. sír tegezének helyzete a sírban

12. kép. a) A 3. sír tarsolyának és szabljájának helyzete; b) A 4. sír ruha ékességeinek helyzete

fehér és piros vonaldíszes pasztagyöngy (III. t. 6), barázdált, vékony bronzlemez töredéke, ismeretlen rendeltetésű vastárgy töredéke, meg három állatcsont.

A 6. sírban 51 cm mélyen, hátánfekvő gyermekcsontvázat találtak, fejfel Ny felé (8. és 10. kép). Bal lába térdben kissé be volt hajlítva, jobb karja egyenesen a test mellett volt, a bal nem volt már meg. A bal térdnél állatcsont feküdt. A sírgödör felett közepes nagyságú kövek heverték, alattuk 10—15 cm-es rétegben kisebbek, keverten az őskori telep maradványaival. Ebből a telepből való a sír melletti tűzhely is.

A sír leletei: hordó alakú és 4 kisebb pasztagyöngy (VI. t. 6), sárga, vörös és fehér díszítéssel, rombusz alakú aranyozott ezüstveret(ek)?, egy kerek ezüstveret (VIII. t. 6), a bemélyedő kör aranyozott, hátlapján szegeccsel.

A 7. sír mélysége 60 cm volt. A sírgödört kövekkel rakták ki. Gyermek váza feküdt benne, fejével Ny felé (10. kép). A rágszálók a csontjait feldúlták. (A sír mellett őskori tűzhely volt, a sír földje tele volt telepmaradványokkal.) A váz mellett alig találtak néhány tárgyat, így egy öt töredékből álló fonott ezüst láncocskát (VI. t. 5), (teljes hossza 23 cm) nyitott bronzkarikát (VI. t. 4) és ólomlemez töredékeit. Volt a sírban még egy hullámdíszes agyagedény is.

A 8. sír volt az egyik legmélyebb, a férfiváz 78 cm mélyen feküdt a hátán, kinyújtott végtagokkal, fejével Ny. felé (8. és 10. kép). Alsó állkapcsa a bal vállánál volt. A sír felett egészen a mai felszíntől kezdve, nagy kövek feküdtek rendetlenül, alattuk kisebbek voltak és a váz felett 30 cm-re szűntek csak meg. A sír körül az őskori telep nyomai mutatkoztak, köztük egy tűzhely nyomai is. A váz mellett alig volt lelet: egyenes, egyélű vaskés fatokban (VIII. t. 7) és egy törött csiholóvas a hozzátartozó kovakővel (III. t. 8—9).

A 9. sírban 63—52 cm mélyen női csontváz feküdt, közvetlenül a sziklán (10. kép). Lábaival kissé feljebb, fejfel Ny-ra. Jobb keze a hasán volt. A sír felett nem voltak kövek, csak egy nagy szikladarab feküdt a mell-tájékon. Leleteket nem találtak.

A cseh kutatók ásatásából maradt vissza még néhány lelet: ólomgomb (nincs már meg), két félből álló öntött bronzpityke, aranyozott ezüst veret, mint az I. t. balról az alsó sor 3. oszlopában, aranyozott ezüst veret négy szegeccsel, mint az I. t. bal felső sarkában, íjcsont, közepén kerek lyukkal ellátott öntött kerek ezüstveret 4 szegeccsel, egyenes zablalálcás vaszabla két karikával. Egy bronzszegecs viszont a XVII. árokból, bronzveret és kés a XII. árokból került napvilágra (VIII. t. 8—13).

*

Ha megnézzük a temető térképét, akkor rögtön láthatjuk, hogy ebben az esetben nem a szokásos soros temetőről van szó. Lehetséges, hogy a közvetlen egymás melletti sírok férj és feleség sírjai. Egyébként úgy tűnik, bár nem tudjuk ugyan egészen pontosan a cseh kutatók által feltárt gazdag sírok helyét, hogy a sírok félkörben helyezkedtek el, vagyis mintegy az életben megvolt szállásrendet tükrözik, a családok jurtáinak sorát. Hasonló elrendezésre, más népek esetében már László Gyula is rámutatott.⁵

⁵ i. m., 178.

A bodrogszerdahelyi temető a maga sajátos temetkezési szokásaival szinte egyedül áll a honfoglaláskori temetők között. A sírokra halmozott nagy és apróbb kőhalmok nyilvánvalóan a felszínen is hosszú ideig láthatók voltak még jóval a temetkezés megtörténte után. Hasonló köves honfoglaláskori sírokat a Kárpát-medencében még eddig nem találtak. Egyes kövek lábtól és fejtől voltak ugyan sírban, így például a Kolozsvár, Zápolya utcai temetőben és a marosgombásiban is. Halmok, kövek nélkül vannak a krylosi (Halics) IX—X. sz.-i temetőben, ahonnan két sírt J. Pasternak ismertetett.⁶ Kimondottan köves kurgánok, kissé korábbi temetőkből, csak sokkal távolabbról, Nyugat-Kazahsztánból ismertek.⁷ Kövek nélküli halomsírokat valamilyen nomád nép hagyatékaként, ősmagyar jellegű fémveretekkel, Baszkiria területéről is ismerünk.⁸

A temető tárgyaiból kiindulva, azonnal szemünkbe ötlük az a szoros kapcsolat, amely a felsőtiszai hasonló korú temetőkkel áll fenn. A szív alakú vereteknek is megvannak a párhuzamai a közelben, a geszterédi törzsfői (?) sír leletei között.⁹ A kis pitykék a tarcali leletben is megtalálhatók.¹⁰ A háromtagú veretek a szolyvai leletekkel tartanak szoros rokonságot. Ott ezeket tarsolylemez felső szegélyeként találjuk, valószínű, hogy Bodrogszerdahelyen tarsoly bőrfedelét díszítették velük. A palmettaleveles füles veretet Karosról is ismerjük.¹¹ Az a phalera, amelyen forgó griffek fejei láthatók, magyarországi későavarkori phalerakkal rokon.¹²

Egyes veretek párhuzamai igen messzire vezetnek bennünket, például az 1937. évi ásatásból származó három növényi díszes veret (I. t. alsó sor, balról a 2. oszlop.) későbbi és távoli párhuzamait Fettich Nándor a Minuszinszki medencéből hozza.¹³

A 4. sz. sír női viseletének jellegzetességei finnugor hagyományokra utalnak.¹⁴

A 3. sír tarsolyának középső verete, amely tulajdonképpen a bújtató alatti bőrrészt védte, észak-európai lelőhelyeken is előfordul.¹⁵ Nagyon valószínű, hogy ez még a honfoglalást megelőzően a normann kereskedők által is messze földre szállított áruk közé tartozott.

A bodrogszerdahelyi temető leleteiből akkor vonhatnánk le alaposabb és szélesebb körű következtetéseket, ha már a cseh kutatók által feltárt két sír is közölve lenne. Reméljük, hogy közleményünk nyomán ez is mielőbb

⁶ Pasternak, J.: AH, XXI. 136—141. Tájolás fejjel ÉNy-ra, részleges lómellékléttel.

⁷ Акишев, К. А., Отчет о работе тийской археологической экспедиции 1954 г Труды ИИАЭ Каз. ССР. (Алма-Ата 1956) 19.

Lapos halmok, tájolás fejjel É-ra, VI—VII. sz.

⁸ Садыкова М. Х., Тюркоязычные кочевники на территории Южной Башкирии Башкирский археол. сб. (Уфа 1959) 152—169.

⁹ Kiss L.: AH, XXIV. 1938. VIII.

¹⁰ Fettich N.: AH, XXI. XLIII. t. 43. Itt van a bodrogszerdahelyihez hasonló füles veret is.

¹¹ Fettich N.: AH, XXI. CXXX. t. 8.

¹² Fettich N.: AE, XLII. 120. 43. és AH, XXI. X. 5.

¹³ i. m., XXV. t. 13.

¹⁴ Erdélyi I.: AE, 1961. I. 99.

¹⁵ Arne, T. J., La Suède et l'Orient. Stockholm. 155. 275 á. és 140. 205—207. á.

meg fog történni. Ekkor kerülhet majd sor a leleteknek a Felső-Tisza mel-
léki hasonló korú temetők képével való egyeztetésére, társadalmi és etni-
kai vonatkozású problémák tárgyalására.

Erdélyi István

МОГИЛЬНИК ЭПОХИ ЗАВОЕВАНИЯ СТРАНЫ ВЕНГРАМИ В СТРЕДА НАД БОДРОКОМ

Первые два наиболее богатые погребения могильника состоявшего
всего из II погребений, были открыты в 1937 г. под руководством чехосло-
вацкого археолога Й. Неуступного. Раскопки были продолжены в 1941 г.
под руководством венгерского археолога Д. Ласло.

В данной работе нами публикуются находки последних девять могил.
Почти над всеми погребениями, в которых в основном все скелеты лежали
головой на З, находились камни, заметные ещё на поверхности, например,
в погребении № 8, что указывает на существование в прошлом над могила-
ми небольших плоских каменных курганов. Аналогии подобного обряда
данной эпохи, неизвестные нам ещё из Карпато-Дунайского бассейна, встре-
чаются только на востоке от Карпатских гор, из Галича, и дальше из За-
падного Казахстана (VII в.).

Погребения расположены не в одном ряду, как это было обычно
принято в древне-венгерских могильниках, а образуют полукруг. Возможно,
что это является отражением расположения юрт на зимовках.

Находки имеют множество аналогий из могильников областей Верх-
него Потисся.

И. Эрдели

DER LANDNAHMEZEITLICHE FRIEDHOF VON BODROGSZERDAHELY

Die zwei ersten und gleichzeitig reichsten Gräber des 11 Gräber um-
fassenden Friedhofs aus der Landnahmezeit bei Streda nad Bodrokom
legte J. Neustupny im Jahre 1937 frei. 1941 wurden die Ausgrabungen un-
ter der Führung von Gyula László fortgesetzt. Wir können jetzt lediglich
das Fundmaterial dieser letzteren 9 Gräber in allen Einzelheiten veran-
schaulichen. Auf der Gräbern, in denen die Skelette fast ausnahmslos mit
dem Kopf gegen Westen lagen, fanden wir Steine, die, wie z. B. im Falle
des Grabes Nr. 8. auch noch auf der Erdoberfläche sichtbar waren, und
somit seinerzeit einen flachen, mit Steinen bedeckten Kurgan bildeten.
Gleichzeitliche Parallelen zu dieser Bestattungsweise kennen wir aus
Krylos östlich der Karpathen, und, von weiterher und um einiges früher,
aus Westkasahstan. Die Gräber liegen nicht wie sonst in einer Reihe, son-